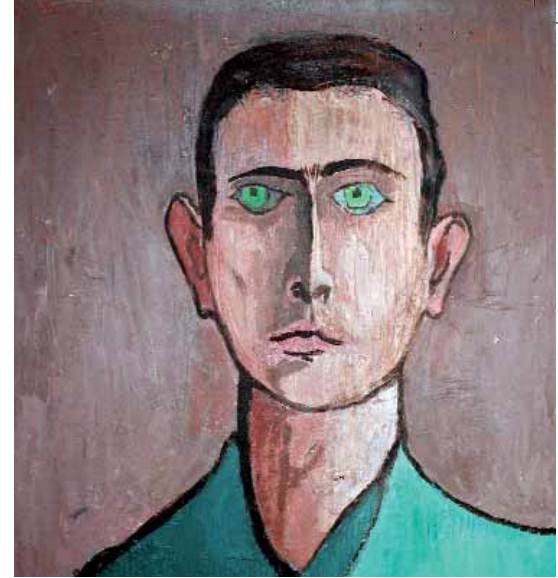
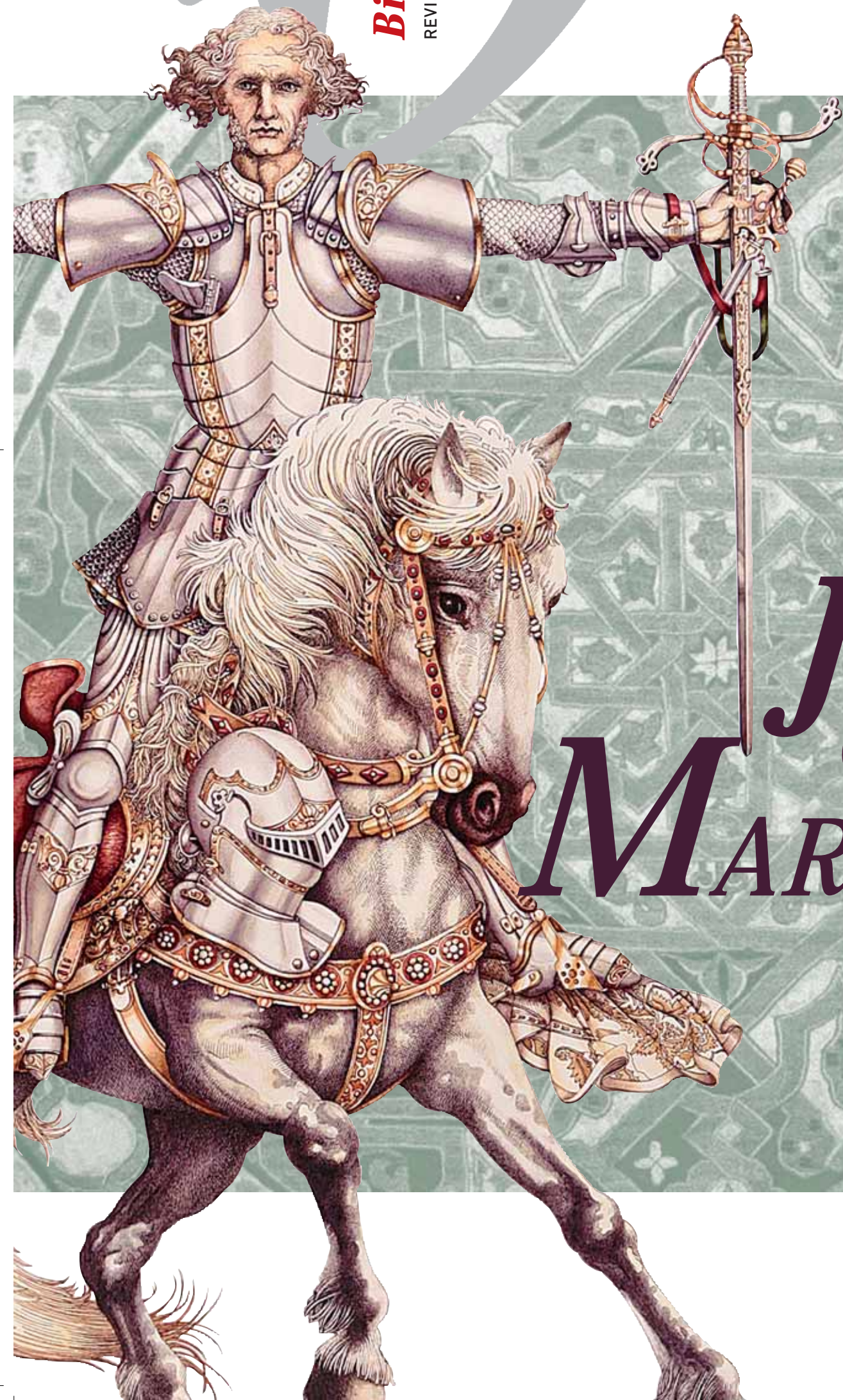

Biblioteca Valenciana

REVISTA DE LA BV / MAIG 2011 / NÚMERO 21

**HOMENATGE A
IGNACIO SOLDEVILA
P. 12**

JAny Joanot MARTORELL

GENERALITAT
VALENCIANA

Biblioteca
Valenciana

Edita: Generalitat Valenciana.
Direcció General del Llibre, Arxius i
Biblioteques. Biblioteca Valenciana
Nicolau Primitiu
(Monestir de Sant Miquel dels Reis).
Av. de la Constitució, 284. 46019 València
Tel.: 96 387 4000 – Fax: 96 387 4037
<<http://bv.gva.es>>

Direcció: Silvia Caballer Almela.

Coordinació: Unitat de Difusió de la
Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu.

Comité editorial: Fernando Lliso,
Francisca Cerdá, Rosario Tamarit,
Miguel C. Muñoz.

Realització i disseny:
Ismos Comunicación y Cultura, S. L.
Tel.: 96 329 3477 - <www.ismos.es>

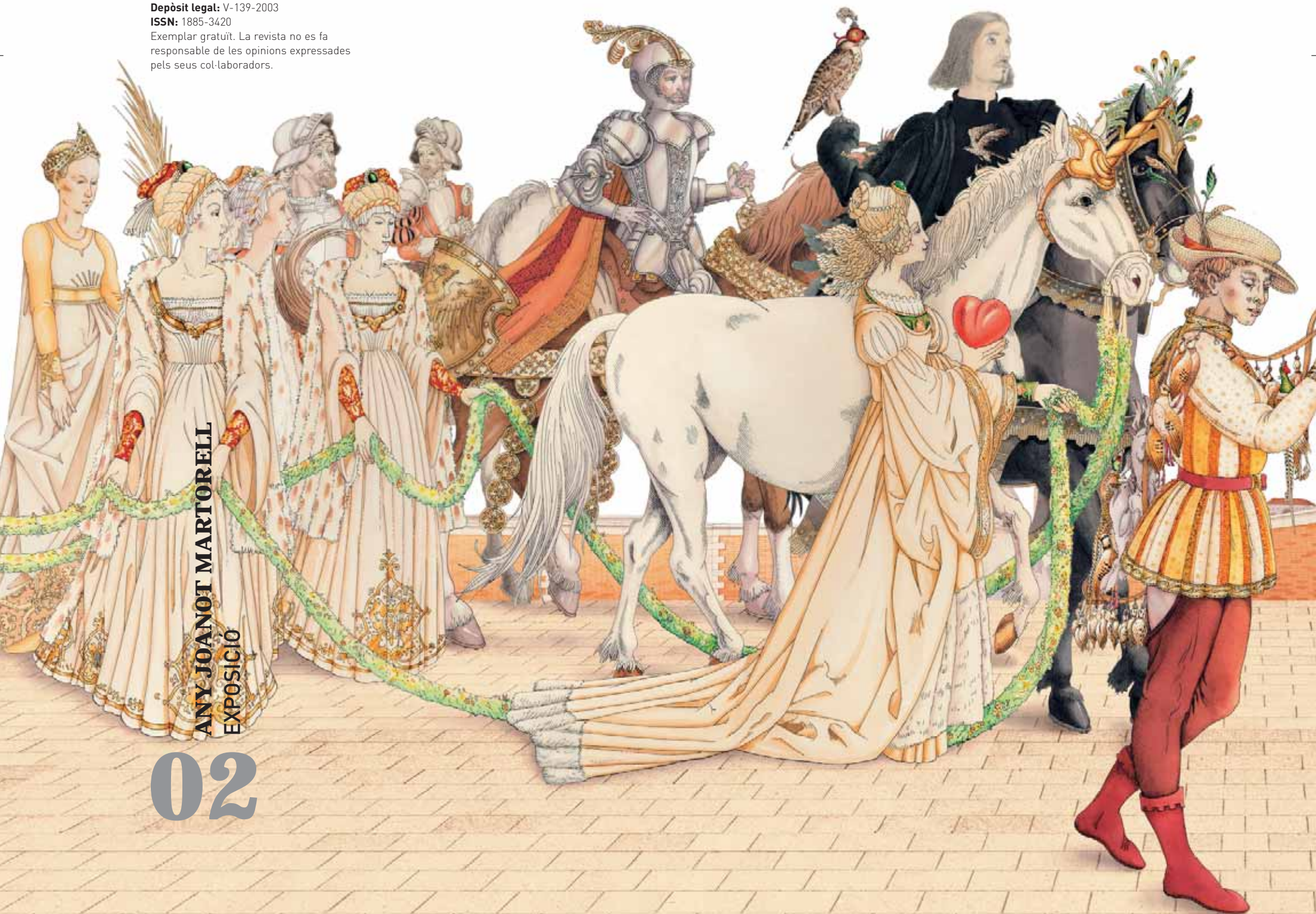
Imatge de portada:
Fragmento del cartel conmemorativo
del Any Joanot Martorell, realizado por
Manuel Boix
Imagen secundaria: Autorretrato de
Ignacio Soldevila.

Depòsit legal: V-139-2003
ISSN: 1885-3420
Exemplar gratuït. La revista no es fa
responsable de les opinions expressades
pels seus col·laboradors.

JOANOT MARTORELL i els literats valencians del segle XV

EL SEGLE XV CONSTITUEIX UN DELS MOMENTS DE MAJOR PROSPERITAT ECONÒMICA, POLÍTICA I SOCIAL DEL REGNE DE VALÈNCIA. ÉS, A MÉS, EL SEGLE DELS PAPES BORJA VALENCIANS –CALIXT III I ALEXANDRE VI–, I DES DEL PUNT DE VISTA CULTURAL, ÉS TAMBÉ EL SEGLE D'OR VALENCIÀ, DENOMINAT AIXÍ PEL FLORIMENT CULTURAL EXCEPCIONAL A QUÈ VA ASSISTIR AQUESTA CENTÚRIA EN TOTS ELS CAMPS DE LES ARTS.

Per Jaume Chiner

ANY JOANOT MARTORELL
EXPOSICIÓN

02

Aquest segle també serà testimoni del dreçament de construccions religioses com el Miquelet, la catedral de València o el convent de la Trinitat, i construccions civils com les torres dels Serrans o la Lotja dels Mercaders, un dels millors monuments del gòtic civil europeu i que ha sigut declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. En la pintura, artistes internacionals vénen a realitzar els seus treballs a la ciutat del Túria, on establiran un fecund intercanvi d'idees i tècniques amb pintors valencians com Jacomart, Reixach o Gonçal Peris. Des del punt de vista de la literatura, la ciutat de València va veure nàixer o passejar pels seus carrers literats com ara sant Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Joan Roís de Corella, Jaume Roig, Bernat Fenollar o sor Isabel de Villena. I, entre tots aquests, serà Joanot Martorell qui, amb la seua novel·la *Tirant lo Blanch*, crearà no sols la principal obra literària del Segle d'Or valenciana, sinó també un dels més importants clàssics universals de tots els temps, que ha sigut qualificat per escriptors i crítics com Mario Vargas Llosa o Dámaso Alonso de *novel·la total*, de primera novel·la moderna.

Joanot Martorell, cavaller i literat

El cavaller i novel·lista Joanot Martorell va nàixer en una família de la petita noblesa valenciana lligada a la cort ducal de Gandia i, sobretot, a la cort reial de Martí l'Humà: d'una banda, Guillem Martorell, el seu avi patern i senyor de Murla entre els anys 1402 i 1413, entre altres càrrecs o oficis va ser despeser ducal (1392) i receptor general de tots els drets reials al regne de València (1401-1409); de l'altra, Francesc Martorell, pare del

futur escriptor, va ser jurat i conseller de la ciutat de València (1412-1414).

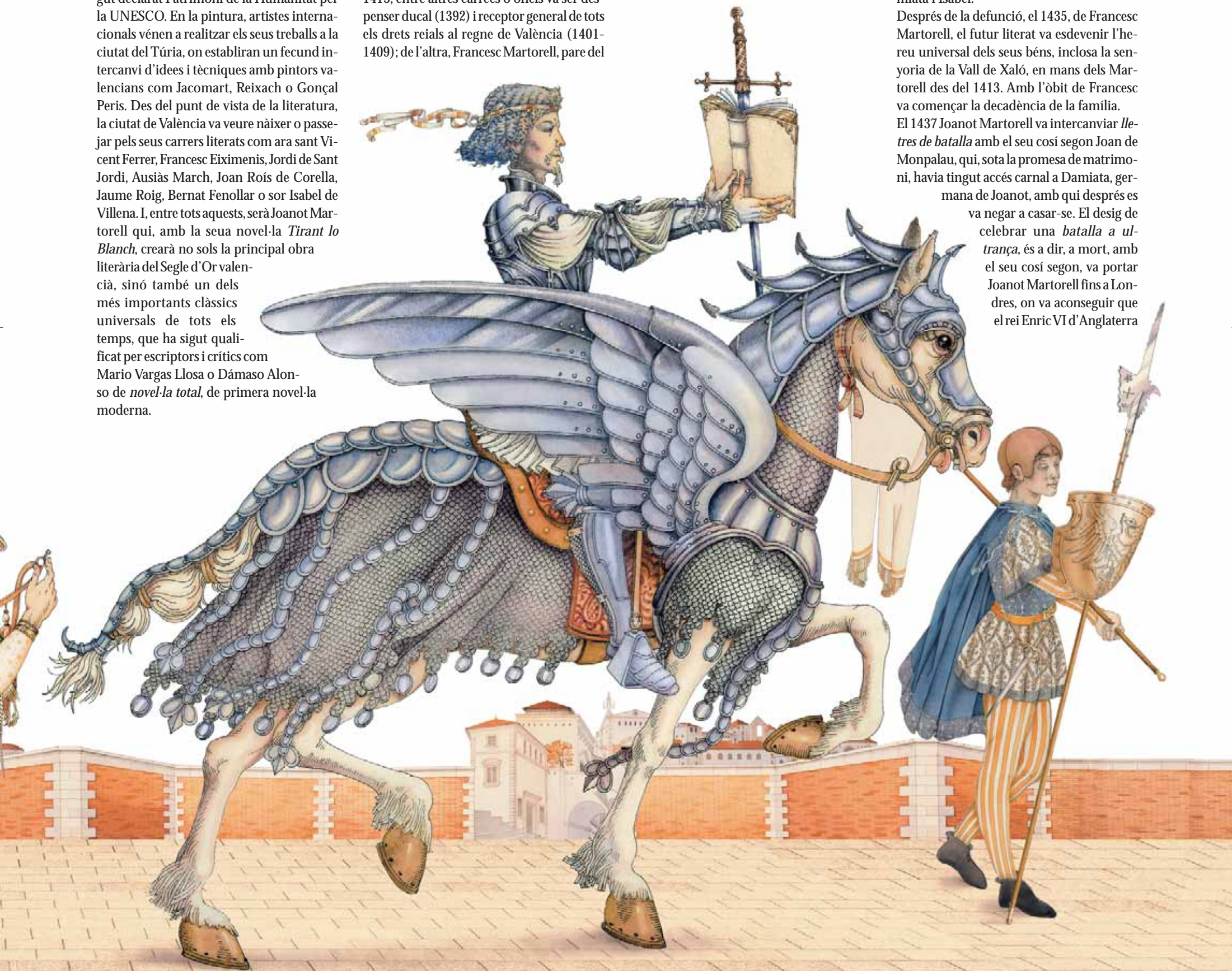
Al febrer de 1400, Guillem i Francesc Martorell –casat aquest últim des del 1397 amb Damiata Abelló– es van aveïnar a València i van traslladar oficialment el seu domicili des de Gandia a la ciutat del Túria, on ja resi-

dien. A diferència dels seus dos germans majors –Galceran i Lluís–, que molt probablement van nàixer a la capital de la Safor, és a València on, quasi amb total seguretat, va nàixer Joanot el 1410 o el 1411, possible lloc de naixement també dels seus altres germans: Guillem, Jaume, Jofre, Aldonça, Damiata i Isabel.

Després de la defunció, el 1435, de Francesc Martorell, el futur literat va esdevenir l'hereu universal dels seus béns, inclosa la senyoria de la Vall de Xaló, en mans dels Martorell des del 1413. Amb l'òbit de Francesc va començar la decadència de la família.

El 1437 Joanot Martorell va intercanviar *lletres de batalla* amb el seu cosí segon Joan de Monpalau, qui, sota la promesa de matrimoni, havia tingut accés carnal a Damiata, germana de Joanot, amb qui després es

va negar a casar-se. El desig de celebrar una *batalla a ultrança*, és a dir, a mort, amb el seu cosí segon, va portar Joanot Martorell fins a Londres, on va aconseguir que el rei Enric VI d'Anglaterra

04

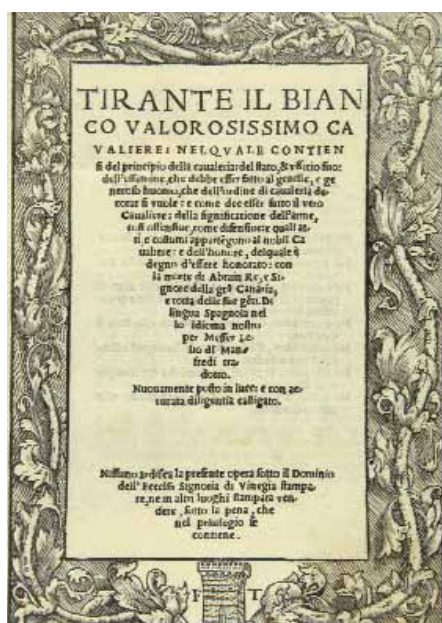
ANY JOANOT MARTORELL EXPOSICIÓ

Fotografia de Maque Falgás.

acceptara ser jutge imparcial del combat. Finalment, la batalla entre Martorell i Monpaulau no es va produir, i el conflicte es va solucionar per vies pacífiques. Dos anys després d'iniciat el conflicte amb el seu cosí segon, Joanot va tornar a València des d'Anglaterra, després de passar per Portugal, i va cedir a la seua germana Isabel gran part de la Vall de Xaló com a mitjà d'assegurar-li el dot acordat per al seu matrimoni amb el poeta Ausiàs March, qui no s'hi volia casar fins que no se li'n garantira el cobrament.

L'any 1442, Joanot Martorell va vendre a Agnès de Portugal i al seu espòs, Gonçalbo d'Hijar, comanador de Muntalbà, els seus llogarets de Murta i Benibrafim, obligat per aquest matrimoni que havia acumulat en les seues mans tots els documents legals que testimoniaven deutes de Joanot. Aquesta transacció va tenir greus conseqüències: fugida de Joanot a Lleida (1446); intents de xantatge de Martorell a Gonçalbo d'Hijar (1448); empresonament de Galceran, germà de Joanot; *cartells de deseximents* i *lletres de batalla* (entre 1446 i 1450), etc. Probablement, la sobtada mort del comanador va impedir que es produïra la batalla per a la qual Joanot s'havia traslladat a Barcelona (1450); el motiu d'aquest viatge era veure el rei de França o l'emperador d'Alemanya perquè acceptaren ser jutges en el duel. Després de la venda de

Tirante il Bianco (Venecia, 1538)

Murta i Benibrafim, Joanot es va arruïnar: no tenia casa a València ni senyories que li proporcionaren rendes de què viure. A més d'enfrontaments i de disputes cavalleresques amb Joan de Monpaulau i Gonçalbo d'Hijar, Joanot Martorell també va tenir raons amb Perot Mercader (1439), Jaume Ripoll (1442) i Felip Boil. Entre els anys 1440

i 1450, Joanot va ser empresonat per diferents delictes o incidents, el més greu dels quals va ser l'assalt a uns mercaders castellans a Chiva (1449).

En diferents ocasions durant les dècades dels quaranta i cinquanta del segle xv, la presència de Joanot Martorell està documentada en el Nàpols del rei Alfons el Magnànim, i l'any 1452 apareix com a cambrer reial en una carta del monarca. Segons alguns investigadors, va servir el Magnànim a Nàpols i posteriorment s'incorporà a la cort del príncep de Viana com a servidor seu.

Assejats pels deutes, completament arruïnat, Joanot Martorell va morir entre l'1 de gener i el 24 abril de 1465. Un any abans havia empenyorat el seu manuscrit del *Tirant lo Blanch* al donzell Martí Joan de Galba, qui li prestava diners amb assiduitat.

El 'Tirant lo Blanch', una aventura editorial

Qualificat per Cervantes en el *Quixot* com el millor llibre del món pel seu estil, el *Tirant* va ser publicat a València el 20 de novembre de 1490 per l'impressor Nicolau Spindeler. En total, se'n van publicar 715 exemplars, dels quals tan sols es conserven tres: en la Biblioteca Històrica de la Universitat de València, en la British Library de Londres i en la Hispanic Society de Nova York.

Tal com indica ell mateix en la seua novel·la de cavalleries, Joanot Martorell va començar el 2 de gener de 1460 la redacció del *Tirant lo Blanch*, obra dedicada a l'infant Ferran de Portugal (germà de Pere el Conestable, «rei dels catalans»). A més d'aquesta, els especialistes consideren que Joanot va escriure l'inacabat *Guillem de Varoic*—una mena d'esbós dels primers capítols del *Tirant* inspirat en el relat anglonormand *Guy de Warwick*, que potser va llegir durant la seua estada a Anglaterra— i la novel·la *Flor de cavalleria*, de la qual tan sols s'ha conservat el començament i que figurava en l'inventari de Martí Joan de Galba.

L'any 1464, Joanot va empenyorar el manuscrit del *Tirant lo Blanch* a Galba a canvi de 100 reals. Si bé no s'ha localitzat aquest original ni la còpia que Galba va ordenar fer per portar-la a la impremta de Nicolau Spindeler, el 1993 vam descobrir i publicar l'únic fragment manuscrit conegut d'un *Tirant* amb una cronologia anterior a l'any 1490. Es tracta d'un manuscrit que, opinem, reforça la hipòtesi de l'única autoria de la novel·la a favor de Joanot Martorell, tesi seguida actualment per la majoria d'especialistes enfront de la tradicional doble autoria amb Martí Joan de Galba, plantejada a partir d'allò que s'indica en el colofó de l'edició de Spindeler.

La primera edició del *Tirant lo Blanch* consta de 487 capítols, que poden ser distribuïts

La Sala Capitular del Monestir de Sant Miquel dels Reis va albergar l'exposició Joanot Martorell i els literats valencians del segle XVI, on es van reunir tots els exemplars de l'edició de 1490 del *Tirant* conservats al món. Fotografia de Maque Falgás.

en cinc grans apartats temàtics: estada de Tirant a Anglaterra i iniciació en la cavalleria (cap. 1-97), primeres gestes militars a Sicília i Rodes (cap. 98-114), primera estada de Tirant a Constantinoble (cap. 115-296), aventures de Tirant al nord d'Àfrica (cap. 297-407), i últimes proeses en l'imperi grec i mort de Tirant (cap. 408-487). Com a fonts

literàries del *Tirant*, sovint textualment copiades, s'han citat, entre d'altres, la *Crònica* de Ramon Muntaner; el *Llibre de l'orde de cavalleria*, de Ramon Llull; el *Guy de Warwick*, de Torroella; els *Viatges*, de Mandeville; les *Històries troyanes*, de Guido delle Colonne; la *Fiammetta*, de Boccaccio; diverses proses de Joan Roís de Corella, etc. Després de la impressió realitzada per Nicolau Spindeler, el *Tirant* va veure novament la llum a Barcelona el 1497 a càrrec del llibreter Pere Miquel i de l'impressor Diego de Gumiel, qui, a més, fou l'encarregat d'imprimir l'any 1511, a Valladolid, una traducció castellana anònima d'aquesta obra. Aquesta va ser la versió que conegué Cervantes, en la qual no apareixien els noms de Joanot Martorell ni de Martí Joan de Galba. El *Tirant lo Blanch* ja no va tornar a ser imprès a la península ibèrica fins al començament del segle XX, tot i que sí que s'imprimí diverses vegades en italià (1538, 1566 i 1611) i en francès (1737, 1740, 1775 i 1786). L'existència i la gran difusió d'aquestes traduccions per tot Europa han permès afirmar a diferents especialistes que el *Tirant* és una de les fonts literàries de l'*Orlando furios* de Ludovic Ariosto, de les *Histoires tragiques* de François de Belleforest, i del *Much ado about nothing*, de William Shakespeare. Aquestes traduccions no sols seran llegides pels lite-

rats, sinó també per filòsofs com Jean-Jacques Rousseau i per emperadrius com Caterina de Rússia, deixeble de Voltaire. A cavall dels segles XIX i XX, concretament entre els anys 1873 i 1905, va ser editat a Barcelona el *Tirant lo Blanch* sota la direcció del mallorquí Marià Aguiló, durant algun temps director de la Biblioteca Universitària de València. Quinze anys després, la novel·la de Martorell fou magníficament editada per

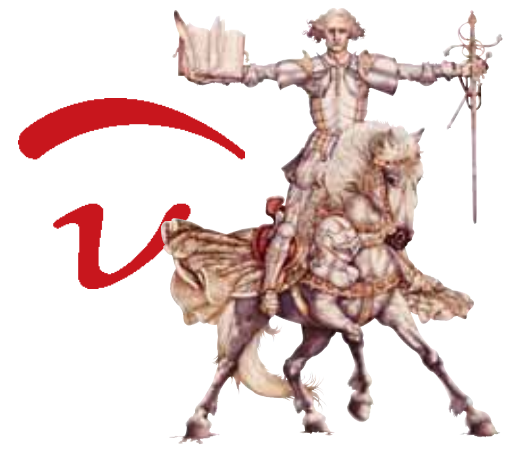
El Tirant lo Blanc és el clàssic valencià més traduït en l'àmbit mundial

l'impressor Octavi Viader –amb comentaris i notes de Joan Givanel i Mas–, i, entre 1926 i 1929, Josep Maria Capdevila publicà en l'editorial Barcino una adaptació de la novel·la, que aconseguí gran difusió. Des de mitjan segle XX fins a l'actualitat, les edicions realitzades del *Tirant lo Blanch* a la península ibèrica superen àmpliament la vintena, sense comptar-hi els nombrosos facsimils, adaptacions, còmics i versions teatrals i infantils. Entre les edicions realitzades fora de la Co-

munitat Valenciana, destaquen les dirigides, tant de la versió original com de la traducció castellana del 1511, pel filòleg i historiador Martí de Riquer. Juntament amb els seus estudis dedicats a la novel·la i al seu autor, aquestes edicions constitueixen l'aportació científica més important mai realitzada per a la comprensió i difusió del *Tirant*. Quant a les edicions nascudes a la nostra Comunitat, cal destacar les dutes a terme per institucions valencianes com la Generalitat o l'Ajuntament de València, i per editorials com Del Cenia al Segura, Bromera, Tirant lo Blanch o La Tercera Branca, editorial aquesta última que va realitzar entre 1978 i 1983 l'edició actual més ambiciosa des del punt de vista tipogràfic gràcies als magnífics dibuixos i aiguaforts de Manuel Boix. Si el *Tirant lo Blanch* va ser des de la primera impressió un gran èxit literari, posteriorment, als segles XX i XXI, s'ha convertit també en el clàssic valencià més traduït en l'àmbit mundial en haver sigut traslladat nombroses vegades al castellà, però, també, a llengües tan diferents com el romanés (1978), el francès (1997 i 2003), l'anglès (1984, 1985, 1993 i 1996), l'italià (1984), l'holandès (1987 i 2001), el finès (1987), l'alemany (1990 i 2007), el portuguès (1998), el suec (1994), el xinès (1993), el rus (2005), el polonès (2007) i el japonès (2007).

M Joanot
MARTORELL
CAVALLER VALENCIÀ I LITERAT UNIVERSAL
Any 2010

Manuel BOIX

MANUEL BOIX ÉS UN DELS ARTISTES VALENCIANS MÉS RECONEGUTS I EMBLEMÀTICS TANT A LA COMUNITAT VALENCIANA COM MÉS ENLLÀ DE LES NOSTRES FRONTERES. GUANYADOR DE TRES PREMIS NACIONALS, ENTRE MOLTS D'ALTRES, BOIX ES MOU A LA PERFECCIÓ EN TÈCNIQUES COM LA PINTURA, L'ESCULTURA, EL GRAVAT O LA IL·LUSTRACIÓ DE LLIBRES. DE FET, EL SEU TREBALL EDITORIAL HA ACOMPANYANT MOLTS VALENCIANS EN LA SEUA INFANTESA I ELS HA AJUDAT A CONÈIXER MILLOR ELS CLÀSSICS DE LA LITERATURA DE LA NOSTRA TERRA. D'ALTRA BANDA, LES SEUES REPRESENTACIONS DE PERSONATGES VALENCIANS COM JOAN FUSTER O ELS BORJA, AIXÍ COM DE TRADICIONS COM ARA LA PILOTA VALENCIANA, S'HAN CONVERTIT EN VERITABLES ICONES DE LA NOSTRA CULTURA. EL 2010, LA GENERALITAT LI VA ENCARREGAR UNA OBRA MOLT ESPECIAL: EL CARTELL OFICIAL DE L'ANY JOANOT MARTORELL. **Per Blanca López Handrich. Fotos: Pilar Val López**

La primera vegada que vosté va llegir el *Tirant Lo Blanch*, a què li va remetre?

Pel que fa a la documentació gràfica, em va remetre a les il·lustracions dels llibres miniats del segle XV dipositats a la Biblioteca de la Universitat de València, procedents dels fons del duc de Calàbria, i, també, a la magnífica col·lecció de retaules del gòtic internacional del museu Sant Pius V.

Ja l'imaginava en un univers gràfic similar a aquell amb el qual el va il·lustrar per a la edició bibliòfila d'Edicions A la Tercera Branca?

No. En principi, fou un problema adaptar el que jo veia de la iconografia de l'època traslladada a la informació del lector de finals del segle XX. Si intentava dibuixar en el mateix llenguatge que havien fet els avantpassats, amb les vinyetes miniades, resultaven unes il·lustracions febles. Vaig desistir d'aquesta línia i vaig resoldre la qüestió utilitzant al màxim el clarobscur que dona la tècnica del gravat calcogràfic i deixant els mínims detalls de l'època per tal d'aconseguir imatges impactants.

Si parlem de les il·lustracions acolorides que féu per a les edicions del *Tirant lo Blanc* de Proa, Bromera i Algar, podem veure els personatges de Joanot Martorell retratats amb línies i colors suaus, molt diferents de l'imaginari col·lectiu de l'Edat Mitjana, molt més fosc i dur. Està aquesta sèrie influenciada pictòricament d'estils com el Renaixement? No podem afirmar categòricament que l'Edat Mitjana fóra fosca perquè, per exemple,

Manuel Boix, autor del cartell oficial de l'Any Joanot Martorell, amb Silvia Cavaller, directora general del Llibre, Arxius i Biblioteques.

08

ANY JOANOT MARTORELL
ENTREVISTA

les miniatures de *Très riches heures du Duc de Berry* ja eren molt acolorides i foren pintades a la fi del segle XIV. Per altra banda, com que Martorell escriu a les portes del Renaixement i la seua obra comença a ser moderna, l'estil amb el qual s'ha d'il·lustrar l'obra ha de tindre en compte la proposta renaixentista.

El seu estil és molt particular i característic. Quines són les seues influències més importants?

Fonamentalment, he tingut en compte les composicions dels mestres flamencs, i el meu realisme ha tingut sempre present el clarobscur del millor barroc; però tot, òbviament, des d'una visió del segle XXI.

A més de valencià, vosté és un artista molt vinculat a la nostra cultura que ha interpretat personatges com ara els Borja, Joan Baptista Basset, Ausiàs March i Joan Fuster, o esports tan tradicionals com la pilota valenciana. En quin d'aquests temes li ha agradat més treballar?

Açò representa una part de la meua producció. Més que gaudir en el moment del treball –que també–, la satisfacció ha vingut per l'acceptació que han tingut aquestes obres en la societat i, sobretot, al llarg del temps, quan veus que algunes han esdevingut icones.

Quin és, en la seua opinió, el personatge més interessant de la història o de la cultura valenciana?

Aquesta sí que és bona. (Somriu). Te'n podria dir molts. Però, per començar, portant l'aigua al meu molí, és a dir, per tot el que t'he comentat abans sobre el meu estil, et diria Josep de Ribera, en pintura; però també Jaume I, com a constructor del país; Joan Fuster, per ser qui ens actualitzà el concepte; Ausiàs March; Vicent Andrés Estellés, i Sanchis Guarnier, per la seua gramàtica.

Què ha suposat per a vosté l'encàrrec de fer cartells oficials com el de l'Any Joanot Martorell?

«El meu realisme ha tingut sempre present el clarobscur del millor barroc; però tot, òbviament, des d'una visió del segle XXI»

Ha sigut la possibilitat de seduir un gran nombre de gent tot imaginant i dibuixant Joanot Martorell, un autor que també està en la llista dels meus admirats.

Vosté va estudiar en l'Acadèmia de Belles Arts. Sempre volgué ser artista?
Sí, des de ben menut.

Té un mètode fix de treball? Té un horari de treball o espera que arribe la inspiració?

El meu horari és regular, ampli i rigorós, perquè sóc jo qui em vigile a mi mateix. La inspiració, l'espere i m'arriba quan passe d'un quadre a un altre, però també llegint, que és una manera activa de reflexionar.

Vosté és un artista multidisciplinari que treballa tant la pintura com la il·lustració, l'escultura o el gravat. Quina tècnica preferix? En quina es troba més còmode treballant? Em trobe còmode en qualsevol de les tècniques, si el procés del treball em satisfà. I les

Està treballant actualment en algun projecte?
Sí, sempre, sempre. Acabem d'instal·lar la meua última escultura de bronze i vidre, *La clau que obri tots els panys*, en la Universitat d'Alacant; està a punt d'acabar-se una exposició en el Kubo-Kutxa del Kursaal de Donostia, en la qual tinc obra pictòrica; la fundació La llum de les imatges ha escollit quatre obres meues al voltant de la figura de sant Jordi per a l'exposició «Camins d'Art», a Alcoi, i demà, a primera hora, seguiré pintant un quadre de la sèrie «El rostre».

Hi ha algun moment, tradició o personatge que li agradaria retratar i encara no ho ha fet? Quin?

En cada moment de la vida has hagut de deixar de fer una cosa que t'abellia per la urgència del dia a dia o per les inclemències que siga, o, fins i tot, pels impulsos interns. Per exemple, un cop acabat el *Tirant lo Blanc*, d'Edicions A la Tercera Branca, teníem projectada una trilogia amb el mateix format i les mateixes característiques del *Tirant*, però amb l'obra d'Ausiàs March i de Roís de Corella. Però s'imposà la meua obra pictòrica i escultòrica sobre la gràfica, i és així com va nàixer *El punt dins el moviment*, sobre el joc de pilota, que vaig començar a Harrison Street, a Nova York, i vaig acabar des del carrer de sant Pere, de l'Alcúdia.

És per això que, contestant la teua pregunta, a qui realment intente retratar, és el meu temps.

circumstàncies en la vida són tan diverses com les tècniques que coneixes i domines, i fins i tot en aqueixes desconegudes que et portaran forçosament a l'evolució. La tècnica fa l'obra?

Vosté és un dels pocs artistes que poden presumir de tenir tres premis nacionals. Com se sent?

Com un xiquet amb sabates noves. (Força un posat seriós per evitar somriure).

Biografia

MANUEL BOIX,
una vida il·lustrada

Ascut a la localitat valenciana de l'Alcudia el 1942, Manuel Boix va estudiar Belles Arts a l'Escola de Sant Carles de València. En els anys 60, Boix va ser un dels introductors del nou realisme a la Península i en els anys 70, obres de la sèrie *Falconeria* i *Trama i ordit*, com *L'arc de triomf* o *El martiri de Sant Sebastià*, aprofundiren en el fet de pintar amb la seua bellesa formal i donaren a conèixer al gran públic el seu estil inconfonible. Al 1980 li fou concedit el Premi Nacional d'Arts Plàstiques, un dels guardons més importants d'Espanya. Posteriorment, després d'una llarga estada a Nova York, la seua tasca es va significar en els més diversos camps de la creació: pintura -sèries *Acròstic*, *Frontissa*, *Alfabet*, *Escacs...*-, il·lustració de llibres -*Tirant lo Blanc*, *La Serp*, *el riu*, *Don Quixot...*-, obra gràfica, cartells, i darrerament escultura. Algunes de les seues obres, com *Els Borja*, *El Laberint*, *Els equilibristes* i *El punt dins el moviment* combinen totes les disciplines creatives buscant la plena ocupació de l'espai escenogràfic. En els primers anys del segle XXI ens va descobrir la sèrie *El rostre* que va estar a València, Barcelona, Sevilla, Madrid i Pamplona.

Al llarg de la seua carrera, l'obra de Manuel Boix s'ha pogut veure en nombroses exposicions individuals i col·lectives tant a la Comunitat Valenciana com per tota Espanya i a l'estranger, en països com Alemanya, Estats Units, Chile, Bèlgica o França. A més, el seu treball s'ha vist reconegut amb guardons com el Premi Nacional de Belles Arts, el Premi Nacional de Disseny, el Taipei City Mayor's Price Internacional o el Golden Apple BIB 87 de Bratislava.

A més de la seua obra pictòrica i escultòrica, Boix és ben conegut per xiquets i majors per les seues il·lustracions de llibres, especialment llibres infantils, que han generat una iconografia pròpia que ha quedat en la memòria de generacions i generacions de lectors.

